

РОЛЬ КОНСЕНСУСУ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ У ПОДОЛАННІ КРИЗОВОГО СТАНУ

В статті розглянуто поняття політичної еліти та необхідність її трансформування в сучасному суспільстві. Зроблено акцент на побудові демократичної еліти та важливості застосування консенсусу еліт у подоланні кризового стану українського суспільства.

Ключові слова: політична еліта, консенсус політичних еліт, кризовий стан, демократичний елітизм.

В статье рассмотрено понятие политической элиты и необходимость ее трансформации в современном обществе. Сделан акцент на построении демократической элиты и важности применения консенсуса элит в преодолении кризисного состояния украинского общества.

Ключевые слова: политическая элита, консенсус политических элит, кризисное состояние, демократический элитизм.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток політичної науки неможливо уявити без ґрунтовних досліджень проблем функціонування політичних еліт. Дослідження політичних еліт та визначення місця і ролі консенсусу в їх політичній комунікації є актуальним завданням сучасної політичної науки. Коли виникає необхідність докорінної зміни всієї системи суспільних відносин, постає питання формування керуючої політичної еліти.

Сучасна еліта повинна будуватися виключно на консенсусній основі. Постійний діалог між масою елітою унеможливує кризовий стан суспільства, що актуально для сучасного українського суспільства та постає предметом досліджень багатьох науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням політичних еліт займалися ще мислителі стародавньої Греції : Арістотель, Платон, Сократ. Але і на сьогодні недосконалість цього феномену потребує ретельного дослідження з елементами модернізації сучасної політичної еліти, що ми зможемо прослідкувати у працях послідовників макіавеллівської школи, а пізніше в теорії елітарної демократії. Звичайно, сучасні українські дослідники політичних еліт не стоять осторонь у власних пошуках виходу з кризи. Серед них М.Головатий, Л.Дайнека, О.Піхун, О.Пухкал, Н.Кудінова, Л.Кочубей та ін. Поряд з великою кількістю праць, проблема консенсусу еліт – той сегмент у дослідженні сучасного українського суспільства, що є актуальним і недостатньо розробленим у науці.

Прибічники ціннісного підходу у розумінні еліти (починаючи з Платона і Макіавеллі) відстоюють концепцію управління як функцію, яка

детермінує ролі людей, що виконують ці функції. Вони визначали цю спільність як сукупність мудрих, благородних, здібних людей, що відрізняються якісними перевагами над іншими. Ця вищість завжди була конституційована в системі влади, а іноді і ототожнювалась з нею. Індустріальне суспільство змінило склад еліт і їх вагу в суспільстві. Еліта проголошується як цінність сама по собі, безвідносно до позиції влади (Ф.Ніцше, М.Бердяєв, Т.Адорно, Х.Ортега-і-Гасет).

Функціональні школи елітаризму говорять про нетотожність еліти з правлячим класом. Соціально-політична теорія К.Манхейма являє собою реакцію неоліберального елітаризму на встановлення фашистської влади в Німеччині та тоталітарного автократичного режиму Сталіна в Радянському Союзі. Провідною верствою суспільства К.Манхейм вважає інтелектуальну еліту. Він пише: «З нашої точки зору, завдання інтелектуальної еліти є в тому, щоб надихати культурне життя та впливати на формування та розвиток культури в різних сферах соціального життя. Можна розрізнити наступні головні типи еліт: політичну, організаційну, інтелектуальну, еліту мистецтв, моральну і релігійну. В той час, як політична та організаційна еліта намагаються ігнорувати багатоманітність індивідуальних волей, завданням інтелектуальної, естетичної, моральної, релігійної еліти – сублімувати ту психічну енергію в суспільстві, яка не вичерпується повністю в щоденній боротьбі за існування» [1, с.82]. К.Манхейм дещо ідеалістично ставиться до проблем суспільства. Але в деяких випадках його твердження мають сенс.

Основні дослідження Г.Моски зосереджені на розумінні еліти як об'єднанні політиків-професіоналів – власно-політичної групи. Воля представників пануючої еліти до влади координує пануючу меншість і виступає як узгоджена сила. Щоб ефективно впливати на неорганізовану більшість, представники пануючої верхівки повинні володіти мистецтвом управління. Політика і є мистецтвом управління, виконання якого покладається на політичну еліту.

За теорією В.Парето, суспільство відрізняється природою еліт, особливо пануючих. Цінності, також як престиж і влада, розподіляються нерівномірно. Це наслідок діяльності самої природи людини, в якій панують хитрощі і сила.

Мета статті полягає у дослідженні теорій еліт та пошуках ефективної моделі управління демократичним суспільством. Розглянути кризовий стан суспільства як поштовх до рішучих дій у формуванні нової консенсусної еліти. Аналізуючи історичний досвід, який мали різні держави світу, шукати власний шлях як виходу з кризи, так і створення прозорого напрямку розвитку української держави.

Виклад основного матеріалу. Поглянувши на сучасне українське суспільство зауважимо, що воно завжди тяжіло до певного рівня

згуртованості, що стає можливим завдяки дії механізмів самоідентифікації, лідерства, консенсусу, контролю. Політика відображає інтереси певних соціальних груп, проте її реалізація «виявиться неможливою, якщо владна еліта ігнорує громадську думку та поведінку народних мас, часто зумовлену ірраціональними імпульсами колективного несвідомого» [5;с.5]. Масою складно керувати та водночас вона не спроможна самотужки вибудувати новий порядок. Маса завжди ірраціональна, тим більше в стані колективного афекту.

Коли виникає необхідність докорінної зміни всієї системи суспільних відносин, постає питання формування керуючої політичної еліти. Але досвід українського суспільства вимагає персоналізації влади, політична боротьба набуває форми змагання за завоювання, використання й утримання влади не стільки політичними партіями, скільки особистостями, наділеними лідерськими якостями. У цьому специфіка ставлення українського суспільства до політичної еліти та інституту політичного лідерства. Принцип родинних зв'язків стримує розвиток держави та шляхи висхідної соціальної мобільності. Не професіоналізм, а закритість політичної еліти призводить до зростання соціальної напруги й загострення політичної боротьби. Пояснення феномена приховане за тривалим періодом бездержавності. Бездержавність аж ніяк не могла сприяти виробленню оптимальної практики рекрутування нової політичної еліти та підготовки політичних лідерів для управління суспільством на засадах консенсусу.

Відтак неминуче постає потреба в розбудові держави за видозміненим зразком. Від результатів цієї праці залежить доля лідера та еліти, що презентує соціальну базу нової влади.

У політиці різні групи інтересів конкурують між собою у боротьбі за владу. Відсутність стабільності та постійний розвиток стимулюють оновлення політичних еліт, відбувається пошук форм ефективного управління заради утримання влади.

У кризових умовах розвитку суспільства, вищезгадане стає актуальним і необхідним для заповнення вакууму, що утворився внаслідок нехтування концепціями класиків політичного управління у вітчизняній науці, а також ідеями консенсусу для подолання кризи у державі, процесами формування та розвитку сучасної потужної політичної еліти. Позаяк, приклад таких досліджень ми знаходимо в зарубіжній політичній думці.

На етапі формування і становлення елітизм виявляв ворожість до демократії (Платон, Ніцше, Г.Моска, В.Парето). Починаючи з ХХ століття політологи намагаються поєднати його з визнанням цінності демократичних інститутів. Теоретик сучасного «демократичного елітизму» П.Бахрах пише: щоб з'єднати концепцію Г.Моски – В.Парето з «сучасною демократичною

теорією» потрібна була радикальна ревізія елітизму, яка і була здійснена Дж.Шумпетером і К.Манхеймом в 30-х - 40-х роках.

Дж.Шумпетер проголошує необхідність надання політичній діяльності професіонального характеру. Таким чином, він стверджує необхідність постановня компетентної політичної еліти: «В сучасних демократіях будь-якого типу... політика невідворотно є професійним заняттям». Дж.Шумпетер критично сприймає вимоги до якостей політиків, які претендують на позицію лідера. Щоб увійти в політичну еліту та мати успіх не обов'язково бути адміністративним генієм чи достеменно знати закон. Вміння спілкуватись з людьми, сильний характер, можуть допомогти політику подолати будь-яку кількість зроблених ним адміністративних помилок. Насправді, єдиним шляхом забезпечення якості політиків є існування особливого соціального прошарку, який займається політикою природно і сам по собі є продуктом жорсткого процесу відбору. На жаль, Дж.Шумпетер лише констатує необхідність такої політичної еліти не окреслюючи конкретних методів її виокремлення.

Сучасна еліта повинна будуватися виключно на консенсусній основі. Це передбачає постійний діалог між елітою і масою, елітою і елітою. Елементи замовчування і пауз створюють враження невпевненості і неспроможності еліти вирішити проблеми суспільства, що призводить до обурення мас і підсилює зневіру у еліту, яка дискредитувала себе за чималий час незалежності української держави.

Відомий німецький політолог М. Хеттіх визначає політичний консенсус як «суспільне визнання способів і засобів політичного правління та інтеграції» [7, с.82] Щоб підкреслити значення консенсусу еліт та його ефективність у прагненні до забезпечення стабільної політичної системи, А. Лейпгарт пропонує розглянути чотири головні риси усупільненої демократії: велику коаліцію; обопільне вето; пропорційність; авторитарність сегментів суспільства в управлінні власними справами. «Велика коаліція» означає, що політичні лідери заради управління країною об'єднуються між собою, досягаючи певної згоди. Звичайно, в поляризованих суспільствах, у тому числі і в Україні, більш можливою є «система малої коаліції», яка передбачає функціонування опозиції, що впливає на прийняття управлінських рішень.

«Велика коаліція» функціонує переважно в США, де обидві правлячі партії дуже близькі одна до одної і ніколи не йдуть на антагоністичні протистояння. «Великі коаліції дозволили досягти єдності і стабільності шляхом умиротворення партійних пристрастей і зміцнення консенсусу». [2, с.64]

В плюралістичному суспільстві політичні лідери домовляються і співробітничать, а не конфліктують, незважаючи на існування протилежних

інтересів. Усуспільнена демократія можлива лише за умов консенсусного підходу існуючих у системі владних еліт, який визначає систему функціонування політичних процесів в країні. Також слід врахувати пропозиції встановлення політичного дискурсу на основі консенсусу, що зображено в працях німецького дослідника Ю.Хабермаса. Культура толерантного і відповідального політичного мовлення сприяє прискоренню створення і утвердження політичної системи, яка підтримує найвищі, якісні зразки демократичного правління еліт, з узгодженням інтересів всіх соціальних груп. Дослідження головних ідей провідних сучасних течій аналізу політичних еліт доводить їх особливу цінність при пошуках моделей зміцнення демократичних основ кризових суспільств.

Висновки. Досліджуючи ці та інші аспекти ми не зможемо охопити всі теорії, їх неможливо висвітлити водночас, але всі вони надають нам поштовх до роздумів. Аналізуючи класичні теорії еліт у пошуках ефективної моделі управління демократичним суспільством, перед науковцями постала складна задача запропонувати оптимальний шлях виходу з кризи, яка існує сьогодні, але можна помітити, що кризовий стан часто постає як елемент стимулу у подальшому розвитку суспільства. Криза як і конфлікт може розглядатися як рушійний чинник розвитку. Питання в тому, яку форму він має і як ефективно вирішуються ті конфліктні ситуації, які постають у суспільстві. Саме тому, політична еліта, політичний консенсус, політична криза є поєднаними у загальній темі пошуку консенсусу політичних еліт у сучасному українському суспільстві. Аналізуючи історичний досвід, який мали різні держави світу, виникає можливість відшукати власний шлях як виходу з кризи, так і створити прозорий напрямок розвитку української держави.

Список використаних джерел

1. Грозницька Т.Ю. Теорії демократії в сучасній американській політичній науці: Дис... канд. політ. наук: 23.00.01. — О., 2000. — 165с.
2. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах. — М.: Аспект-пресс, 1997. — 286 с.
3. Політологія Посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств / під ред. В.Полохало. — К.: Політична думка, 1995.
4. Речевая коммуникация в политике / Под ред. Л.В.Минаевой. — М.: «Наука», 2007.
5. Хевеші М. А. Толпа, массы, политика: Ист.-филос. очерк. — М.: ИФРАН, 2001. — 229с.
6. Шумпетер Й. Капитализм, социализм и демократия: пер. с англ. / Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. — М.: Экономика, 1995. — 540 с.
7. Nattich M. Grundbegriffe der Politikwissenschaft. Darmstadt. - 1980. -S.82.

Nataliya Dubovyk

THE ROLE OF CONSENSUS OF POLITICAL ELITS IN OVERCOMING A CRISIS SITUATION

The article deals with the concept of the political elite and the need for its transformation into a modern society. Emphasis on building democratic elite and the importance of the use of elite consensus in overcoming the crisis state of the Ukrainian society.

When there is a fundamental change in the entire system of social relations, the question of formation control of the political elite. But the experience of Ukrainian society requires personalization of power, the political struggle takes the form of competition for conquest, use and maintenance of power rather than political parties, as individuals, endowed with leadership qualities. This specificity attitude of Ukrainian society to institute political elite and political leadership. The principle of relationships impedes the development of the state and ways of ascending social mobility. Not professionalism and closed political elite leads to increased social tension and aggravation of political struggle. The explanation of the phenomenon hidden for a long period of statelessness. Statelessness was not able to contribute to the development of best practices recruiting new political elite and political leaders prepare for social control by consensus.

So inevitably raises the need for the development of the state by a modified model. From the results of this work will determine the fate of the leader and the elite that represents the social base of the new government.

Modern development of political science is impossible without substantial research problems of the political elites. The study of political elites and determine the place and role of consensus in political communication is an important task of modern political science. When there is a fundamental change in the entire system of social relations, the question of formation control of the political elite.

Modern elite should be based solely on the basis of consensus. Constant dialogue between mass elite prevents critical state of society, which is important for modern Ukrainian society and raises the subject of many research scientists.

Keywords: political elite consensus of the political elites, state of crisis, democratic elitism .